

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ХАЛҚ ТАЪЛИМИ ВАЗИРЛИГИ**

**САМАРҚАНД ВИЛОЯТИ ХАЛҚ ТАЪЛИМИ
ХОДИМЛАРИНИ
ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ
ОШИРИШ ХУДУДИЙ МАРКАЗИ**

**4. «ТАНЛОВ ФАН: ПЕДАГОГ ЭМОЦИОНАЛ
ТОЛИҚИШИНИНГ ПСИХОПРОФИЛАКТИКАСИ»
МОДУЛИ БЎЙИЧА**

ЎҚУВ-УСЛУБИЙ МАЖМУА

Малака йўналиши:

**Ўқув ишлари бўйича
директор ўринбосарлари
йўналишлари учун**

Тингловчилар контингенти:

**Ўқув ишлари бўйича директор
ўринбосарлари малака
йўналишларидаги тингловчилар
контингенти учун**

Мазкур ўқув-услугий мажмуа Халқ таълими вазирлигининг 2019 йил _____даги _____-сонли буйруғи билан тасдиқланган барча фанлар ўқитувчиларининг малакасини ошириш тоифа йўналишлари ўқув режалари ва дастурлари асосида тайёрланди.

Тузувчилар:

Ш.Усанов – Самарқанд вилояти халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази “Педагогика, психология ва таълим технологиялари” кафедраси ўқитувчиси

Такризчилар:

П.Давронов – Самарқанд вилояти халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази “Педагогика, психология ва таълим технологиялари” кафедраси п.ф.н., доцент.

Н.Киямов – СамДУ педагогика кафедраси доценти, п.ф.н., педагогика фанлари бўйича фан доктори (DSc)

Ўқув-услугий мажмуа Самарқанд вилояти халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш вауларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази **Илмий-методик кенгашининг 2020 йил _____даги 1-сонли йиғилиш** баённомаси билан маъқулланган ва нашрга тавсия этилган.

МУНДАРИЖА

I.	Ишчи дастур.....	4
II.	Модулни ўқитишда фойдаланиладиган интерфаол таълим методлари.....	9
III.	Назарий материаллар.....	14
IV.	Амалий машғулот материаллари.....	23
V.	Кейслар банки.....	33
VI.	Мустақил таълим мавзулари.....	34
VII.	Глоссарий.....	41
VIII.	Адабиётлар рўйхати.....	43

КИРИШ

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 5 сентябрдаги “Халқ таълимини бошқариш тизимини такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-5538 фармонида раҳбар ва педагог ходимларни танлаш, тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини оширишнинг илғор ва шаффоф ташкилий-ҳуқуқий механизмларини татбиқ этиш йўли билан халқ таълими тизимида кадрлар сиёсатини шакллантиришнинг замонавий тамойилларини жорий этиш вазифалари белгилаб берилган.

Шу билан бирга, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 5 сентябрдаги “Халқ таълими тизимига бошқарувнинг янги тамойилларини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3931-сонли қарорига мувофиқ, мазмун ва сифат жиҳатидан халқаро талабларга жавоб берадиган, илғор педагогик ва ахборот-коммуникация технологияларини қўллаган ҳолда янгиланган ўқув режалари ва дастурларига мувофиқ ишлаб чиқилган ўқув ва ўқув-методик адабиётларнинг янги авлодини тайёрлаш ва нашр этишни ташкил қилишни тақозо этади.

Дастур мазмуни Шарқ ва Ғарб мутафаккирларининг педагогик қарашлари, педагогиканинг асосий категориялари ва дидактиканинг методиканинг фарқи, таълим-тарбия жараёни ва унинг таркибий қисмлари, педагогик технология турлари ва моҳияти ҳамда интерфаол методларни таълим жараёнида қўлланилиши, ривожланган мамлакатлар таълим тизими бўйича тегишли маълумотларни ўз ичига қамраб олган.

Дастур доирасида берилаётган мавзулар халқ таълими тизими педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш мазмуни, сифати ва уларнинг тайёргарлигига қўйиладиган малака талаблари ва ўқув режаси асосида шакллантирилган бўлиб, барча малака йўналишлари бўйича тингловчиларнинг педагогик маҳорати, педагогик технологиялар ҳамда хорижий тажрибалардан таълим-тарбия жараёнида фойдаланиш бўйича касб маҳорати ва компетенцияларини ривожлантиришга қаратилган.

Модулнинг мақсади ва вазифалари

Модулнинг мақсади: таълим-тарбия жараёнининг самарадорлигини ошириш учун зарур бўладиган касбий билим, кўникма ва малакаларни мунтазам янгилаш, барча малака йўналишларига қўйилган малака талаблари асосида уларнинг касбий компетентлигини ривожлантиришдан иборат.

Модулнинг вазифалари:

- тингловчиларда таълим-тарбия технологиялари ва педагогик маҳорат тўғрисидаги тушунчаларини такомиллаштириш;
- умумий ўрта таълимда жаҳон тажрибалардан таълим-тарбия жараёнида фойдаланиш тўғрисида билим ва кўникмаларни ривожлантириш;
- тингловчиларга таълим тарбия жараёнида интерфаол методлардан фойдаланиш бўйича малакаларини ривожлантириш.

Модул бўйича тингловчиларнинг билим, кўникма, малака ва компетенцияларига қўйиладиган талаблар

Тингловчи:

- жамият тараққиётидаги таълим-тарбия жараёнининг аҳамиятини;
- педагогик технология тушунчасининг илмий асослари, унинг категориялари ва принципларини;
- жаҳон таржибасида асосида замонавий таълим-тарбия жараёнига инновацион таълим технологияларини татбиқ этишни;
- таълим-тарбия жараёнини технологиялаштириш босқичларини;
- педагогнинг касбий компетенцияси турлари ва уларнинг боғлиқлигини;
- ўқитувчининг ижодкорлик сифатларини;
- инновацион жараён: педагог ва унинг фаолиятини;
- педагогнинг компетенциявий пирамидасини;
- ўқитувчи педагогик фаолиятида касбий рефлексиянинг ўрни;
- таълимда дифференциал ёндашув жараёнида ўқувчиларнинг биологик ва ижтимоий омилларининг роли;
- характердаги индивидуал жинсий фарқлар;
- турли эмоционал бузилиши ва хулқида оғишиш мавжуд ўқувчиларни психологик ҳусусиятини;
- дидактик, академик, перцептив, нутқ қобилияти, ташкилотчилик, авторитар қобилияти, педагогик ҳаёл, диққатни тақсимлай олиш қобилияти, ҳиссий толиқиш, низоли вазиятларда ўзини бошқара олиш ва бошқалар ҳақида **билиши;**
- турли эмоционал бузилиши ва хулқида оғишишлар мавжуд ўқувчиларга таълим-тарбия беришни;
- дидактик, академик, перцептив, нутқ қобилияти, ташкилотчилик, қобилияти, педагогик ҳаёл, диққатни тақсимлай олиш;
- жамоа аъзоларининг шахс ҳусусиятларини ва эмоционал ҳолатларини ҳисобга олган ҳолда, улар билан самарали мулоқот қилиш;
- низоли вазиятларда ўзини бошқара олиш;
- эмпатия, идентификация, рефлексия каби мулоқот механизмларини эгаллаш;
- таълим самарадорлигини ошириш учун педагогик ижтимоий перцепцияни ривожлантириш;
- шахснинг маънавий-ахлоқий сифатларини фаол шакллантириш, таълим-тарбия жараёнини педагогик технология тамойилларига мос равишда педагогик мақсадга мувофиқ ташкил этиш ва амалга ошириш, ўқитиш мазмунига оид ахборотларни қайта ишлаш, умумлаштириш ва ўқувчиларга етказиш **кўникмаларига;**
- ўқитувчиларга хос бўлган касбий сифатлар ва махсус қобилиятларни ўзлаштириш;
- ҳиссий толиқишни намоён қилмаслик;

- низоли вазиятларда ўзини бошқара олиш;
- эмпатия, идентификация, рефлексия каби мулоқот механизмларини эгаллаш, таълим самарадорлигини ошириш учун педагогик ижтимоий перцепцияни ривожлантириш;

Модулни ташкил этиш ва ўтказиш бўйича тавсиялар

“Танлов фан” модули назарий ва амалий машғулотлар шаклида олиб борилади.

Назарий машғулотларда умумий ўрта таълим муассасаси педагогиканинг назарий асослари, мутафаккирларнинг таълим тарбияга оид қарашлари, таълим-тарбия жараёни ва унинг таркибий қисмлари, педагогик технология моҳияти ва турлари, интерфаол методлар мазмуни ва уларнинг таълим жараёнида қўлланилиши, ривожланган мамлакатлар таълим тизими ва хориж тажрибалар, ҳақида маълумотлар берилади.

Амалий машғулотларда умумий ўрта таълим муассасаси педагогининг компетенцияси, компетенция турлари, педагогик маҳорат ва унинг

таркибий қисмлари, педагогик қобилият, педагогик техника, интерфаол методлардан таълим жараёнида фойдаланиш ўргатилади.

Дарсларда техник воситалардан, блиц-сўровлар, тест сўровлари, амалий машғулотлар, ақлий ҳужум, кейс-стади, ФСМУ, Венн диаграммаси, кичик гуруҳлар билан ишлаш ва бошқа интерфаол таълим усулларида фойдаланиш назарда тутилади.

Модулнинг ўқув режадаги бошқа блоклар ва модуллар билан боғлиқлиги ва узвийлиги

Модулнинг мазмуни ўқув режадаги “Ўзбекистонда таълим-тарбия жараёнларининг ҳуқуқий-меъёрий асослари”, “Таълим-тарбия технологиялари ва педагогик маҳорат”, “Мутахассислик фанлари” блоклари модуллари билан узвий боғланган ҳолда барча малака йўналишларининг касбий педагогик тайёргарлик даражасини орттиришга хизмат қилади.

Модулнинг таълимдаги ўрни

Модулни ўзлаштириш орқали тингловчиларга барча малака йўналишлари фаолиятини ташкил этиш методикасини ўрганиш, амалда қўллаш ва баҳолашга доир касбий компетентликка эга бўладилар.

Модул бўйича соатлар тақсимооти

№	Мавзулар номи	Умумий соат	Жами аудитория	назарий	Амалий	Қўчма машғулот	Мустақил таълим
4.3.1	Педагогнинг эмоционал толиқишининг психопрофилактикаси	2	2	2			

4.3.2	Педагогик қобилиятларни ривожлантиришнинг психотехнологик шакллари	2	2		2		
	Жами:	4	4	2	2		2

НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-мавзу: Педагогнинг эмоционал толиқишининг психопрофилактикаси (2 соат).

Педагог фаолиятининг психогигиенаси. Ҳиссий толиқиш синдроми ва уни омилларини назарий-методологик асослари. Касбий деформация. Эмоционал ҳолатларни барқарорлаштириш. Касбий фаолиятда ҳиссий толиқишни олдини олишни психопрофилактик асослари. Касбий реабилитация. Моббинг.

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-амалий машғулот. Педагогик қобилиятларни ривожлантиришнинг психотехнологик шакллари (2 соат).

Дидактик, академик, перцептив, нутқ қобилияти, ташкилотчилик, рефлексив ва эмпатив қобилиятини ривожлантириш. Педагогик ҳаёл. Диққатни тақсимлай олиш қобилияти. Таълим самарадорлигини ошириш учун педагогик ижтимоий перцепцияни ривожлантириш механизмлари. Таълим жараёнида низоли вазиятларни олдини олиш.

МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ШАКЛИ ВА МАЗМУНИ

Тингловчиларнинг мустақил таълими яқка тартибда битирув малака иши бўйича турли адабиётлардан ва интернет ресурсларидан фойдаланган ҳолда маълумот тўплаш, уларни ўрганиш ва таҳлил қилиш ҳамда тақдимотлар тайёрлаш асосида ташкил этилади.

ЎҚИТИШ ШАКЛЛАРИ

Мазкур модул бўйича назарий ва амалий машғулотлар интерфаол методлардан фойдаланган ҳолда семинар-тренинг шаклида ўтказилади. Тингловчилар модулни ўрганиш жараёнида ижодий топшириқлар, кейслар, ўқув лойиҳалари, муаммоли вазиятлар билан боғлиқ масалаларни ечиш каби топшириқларни бажарадилар.

Фойдаланиш тавсия этиладиган ўқув-услубий АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Махсус адабиётлар

1. Абдуқодиров А.А., Астанова Ф.А., Абдуқодирова Ф.А. “Сасе-студй” услуби: назария, амалиёт, тажриба. – Т.: “Тафаккур қаноти” нашриёти, 2012.
2. Абдуллаева Х.А. Машғулотларда фаол таълим усулларида фойдаланиш / – Фарғона: ФарДУ, 2008.

3. Авлиякулов Н.Х., Мусаева Н.Н. Педагогик технологиялар / – Т.: “Фан ва технологиялар” нашриёти, 2008.
4. Азизхўжаева Н.Н. Педагогик технологиялар ва педагогик маҳорат / – Т.: “Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси Адабиёт жамғармаси” нашриёти. 2006.
5. Зуннунов А.ва бошқалар. Педагогика тарихи / –Т.: Шарқ, 2000.
6. Ибрагимов Х.И., Абдуллаева Ш.А. Педагогика / Ўқув қўлланма. – Тошкент: Фан, 2004.
7. Ибрагимов Х.И., Абдуллаева Ш.А. Педагогика / Ўқув қўлланма. – Тошкент: Фан, 2004.
8. Ишмухамедов Р., Абдукародиров А., Пардаев А. Тарбияда инновацион технологиялар / Таълим муассасалари ўқитувчи-ўқитувчилари учун амалий тавсиялар. – Т.: “Истеъдод” жамғармаси, 2009.
9. Йўлдошев Ж., Ҳасанов С. Педагогик технологиялар / – Т.: “Молия-иктисод” нашриёти, 2009.
10. Йўлдошев Ж.Ғ. Хорижда таълим / –Т.: Шарқ, 1995.
11. Муслимов Н.А., Усмонбоева М.Ҳ., Сайфуров Д.М., Тўраев А. Б. Инновацион таълим технологиялари / - Т.: “Сано стандарт” нашриёти, 2015.
12. Мухина С.А., Соловьёва А.А. Современные инновационные технологии обучения / – М.: “ГЭОТАР-Медия”, 2008.
13. Омонов Н.Т. Педагогик технологиялар ва педагогик маҳорат / – Т.: “Иқтисод–молия”. 2009.
14. Пирмухамедова М. Педагогик маҳорат асослари / - Т.: 200
15. Рўзиева Д., Усмонбоева М., Ҳолиқова З. Интерфаол методлар: моҳияти ва қўлланилиши. Мет.қўлл. – Т.: Низомий номли ДТПУ, 2013.
16. Султонова Г.А. Педагогик маҳорат / –Т.: ТДПУ, 2005.
17. Тохтаходжаева М.Х. ва бошқалар. Педагогика назарияси ва тарихи/ 1-қисм: Педагогика назарияси.– Т.: “ИҚТИСОД-МОЛИЯ”, 2007.
18. Холиқов А.А. Педагогик маҳорат / – Т.: “Тафаккур-бо`стони” нашриёти. 2011.
19. Хошимов К., Нишонова С. Педагогика тарихи.-Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2005.
20. Ҳасанбоев Ж. ва бошқ. Педагогика / Ўқув қўлланма– Тошкент: “Фан”, 2006.

II. Электрон таълим ресурслари

1. Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги: www.edu.uz
2. Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги: www.uzedu/uz
3. Халқ таълими соҳасида ахборот-коммуникация технологияларини ривожлантириш маркази: www.multimediya.uz
4. Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги ҳузуридаги Бош илмий-методик марказ: www.bimm.uz
5. Ижтимоий ахборот таълим портали: www.ziyonet.uz

Модулни ўқитишда фойдаланиладиган интерфаол таълим методлари

“КЕЙС-СТАДИ” МЕТОДИ

“Кейс-стади” - инглизча сўз бўлиб, (“case” – аниқ вазият, ҳодиса, “стади” – ўрганмоқ, таҳлил қилмоқ) аниқ вазиятларни ўрганиш, таҳлил қилиш асосида ўқитишни амалга оширишга қаратилган метод ҳисобланади. Мазкур метод дастлаб 1921 йил Гарвард университетида амалий вазиятлардан иқтисодий бошқарув фанларини ўрганишда фойдаланиш тартибида қўлланилган. Кейсда очиқ ахборотлардан ёки аниқ воқеа-ҳодисадан вазият сифатида таҳлил учун фойдаланиш мумкин. Кейс ҳаракатлари ўз ичига қуйидагиларни қамраб олади: Ким (Wxo), Қачон (Wxen), Қаерда (Wxere), Нима учун (Wxh), Қандай/ Қанақа (Xow), Нима-натижа (Wxat).

“Кейс методи” ни амалга ошириш босқичлари

Иш босқичлари	Фаолият шакли ва мазмуни
1-босқич: Кейс ва унинг ахборот таъминоти билан таништириш	якка тартибдаги аудио-визуал иш; кейс билан танишиш(матнли, аудио ёки медиа шаклда); ахборотни умумлаштириш; ахборот таҳлили; муаммоларни аниқлаш
2 босқич: Кейсни аниқлаштириш ва ўқув топшириғни белгилаш	-индивидуал ва гуруҳда ишлаш; -муаммоларни долзарблик иерархиясини аниқлаш; -асосий муаммоли вазиятни белгилаш
3 босқич: Кейсдаги асосий муаммони таҳлил этиш орқали ўқув топшириғининг ечимини излаш, ҳал этиш йўллари ишлаб чиқиш	-индивидуал ва гуруҳда ишлаш; -муқобил ечим йўллари ишлаб чиқиш; -ҳар бир ечимнинг имкониятлари ва тўсиқларни таҳлил қилиш; -муқобил ечимларни танлаш
4 босқич: Кейс ечимини ечимини шакллантириш ва асослаш, тақдимот.	-якка ва гуруҳда ишлаш; -муқобил вариантларни амалда қўллаш имкониятларини асослаш;

Б/Б/Б ЧИЗМАСИ

Б/Б/Б чизмаси-Биламан/ Билишни хоҳлайман/ Билиб олдим. Мавзу, матн, бўлим бўйича изланувчиликни олиб бориш имконини беради.

Тизимли фикрлаш, тузилмага келтириш, таҳлил қилиш кўникмаларини ривож-лантиради.

Тингловчилар:

1. Жадвални тузиш қоидаси билан танишадилар. Алоҳида /кичик гуруҳларда жадвални расмийлаштирадилар.

2. “Мавзу бўйича нималарни биласиз” ва “Нимани билишни хоҳлайсиз” деган саволларга жавоб берадилар (олдиндаги иш учун йўналтирувчи асос яратилади). Жадвалнинг 1 ва 2 бўлимларини тўлдирадилар.

3. Маърузани тинглайдилар, мустақил ўқийдилар.

4. Мустақил кичик гуруҳларда жадвалнинг 3 бўлимни тўлдирадилар

Б/БХ/Б ЖАДВАЛИ		
Биламан	Билишни хоҳлайман	Билиб олдим

“ҚАРОРЛАР ШАЖАРАСИ” МЕТОДИ

“Қарорлар шажараси” методи муайянфан асослари борасидаги бир қатор мураккаб мавзуларни ўзлаштириш, маълум масалаларни ҳар томонлама, пухта таҳлил этиш асосида улар юзасидан муайян хулосаларга келиш, бир муаммо хусусида билдирилаётган бир неча хулосалар орасидаги энг мақбул ҳамда тўғрисида топишга йўналтирилган техник ёндошувдир. Ушбу метод, шунингдек, аввалги вазиятларда қабул қилинган қарор (хулоса)лар моҳиятини яна бир бора таҳлил этиш ва уни мукамал тушунишга хизмат қилади. Таълим жараёнида мазкур методнинг қўлланилиши муайян муаммо юзасидан оқилано қарор қабул қилиш (хулосага келиш)да таълим олувчилар томонидан билдирилаётган ҳар бир вариант, уларнинг мақбул ҳамда номақбул жиҳатларини батафсил таҳлил этиш имкониятини яратади.

УМУМИЙ МУАММО					
1 қарор варианты		2 қарор варианты		3 қарор варианты	
афзаллиги	камчилиги	афзаллиги	камчилиги	афзаллиги	камчилиги
Хулоса:					

“ФСМУ” МЕТОДИ

“ФСМУ” методимунозарали масалаларни ҳал этишда, баҳс-мунозара ўтказишда ёки ўқув режа асосида бирон бўлим ўрганиб бўлингач қўлланилиши мумкин, чунки бу метод тингловчиларни ўз фикрини ҳимоя қилишга, эркин фикрлаш ва ўз фикрини бошқаларга ўтказишга, очиқ ҳолда баҳслашишга, шу билан қаторда таълим олувчиларни, ўқув жараёнида эгаллаган билимларни таҳлил этишга, қай даражада эгаллаганликларини баҳолашга ҳамда тингловчиларни баҳслашиш маданиятига ўргатади.

Ушбу метод тингловчиларга ўз фикрларини аниқ, қисқа ҳолатда ифода этиб, тасдиқловчи далиллар ёки инкор этувчи фикрларни баён этишга ёрдам беради.

Машғулотда аввал ҳар бир тингловчи якка тартибда берилган вазифани бажаради, кейин эса кичик гуруҳларда иш олиб боради ва дарс охирида жамоа бўлиб ишлайдилар.

Ҳар бир тингловчига ФСМУ методининг 4-босқичи ёзилган варақалар тарқатилади:

Ф- фикрингизни баён этинг

С- фикрингизни баёнига сабаб кўрсатинг.

М- кўрсатилган сабабингизни исботлаб мисол (далил) келтиринг.

У- фикрингизни умумлаштиринг.

Тингловчилар якка тартибда топшириқни бажарадилар. Сўнгра кичик гуруҳлар шакллантирилиб, кичик гуруҳда ҳар бир таълим олувчи ўзининг ёзган жавобини ўқиб таништиради, сўнгра гуруҳ азолари биргалашиб муҳокама қилиб умумий жавобларини ёзадилар ва уни ҳимоя қиладилар.

“БЛИЦ-ЎЙИН” МЕТОДИ

“Блиц-ўйин” методитезлик, ахборотлар тизимини таҳлил қилиш, режалаштириш, прогнозлаш кўникмаларини шакллантиришдан иборат. Мазкур методни баҳолаш ва мустаҳкамлаш мақсадида қўллаш самарали натижаларни беради.

Методни амалга ошириш босқичлари:

1. Дастлаб иштирокчиларга белгиланган мавзу юзасидан тайёрланган топшириқ, яъни тарқатма материаллар алоҳида-алоҳида берилади ва улардан материални синчиклаб ўрганиш талаб этилади. Шундан сўнг, иштирокчиларга тўғри жавобларни тарқатмадаги “якка баҳо” устунига белгилаш кераклиги тушунтирилади. Бу босқичда вазифа якка тартибда бажарилади.

2. Навбатдаги босқичда педагог иштирокчиларни кичик гуруҳларга бирлаштиради ва гуруҳ аъзоларини ўз фикрлари билан гуруҳдошларини

таништириб, баҳслашиб, бир-бирига таъсир ўтказиб, ўз фикрларига ишонтириш, келишган ҳолда бир тўхтамга келиб, жавобларини “гуруҳ баҳоси” бўлимига рақамлар билан белгилаб чиқишни топширади.

3. Барча кичик гуруҳлар ўз ишларини тугатгач, тўғри ҳаракатлар кетма-кетлиги педагог томонидан ўқиб эшиттирилади ва тингловчилардан бу жавобларни “тўғри жавоб” бўлимига ёзиш сўралади.
4. “Тўғри жавоб” бўлимида берилган рақамлардан “якка баҳо” бўлимида берилган рақамлар таққосланиб, фарқини ёзиш сўралади. Шундан сўнг, “якка хато” бўлимидаги фарқлар юқоридан пастга қараб қўшиб чиқилиб, умумий йиғинди ҳисобланади.
5. Худди шу тартибда “тўғри жавоб” ва “гуруҳ баҳоси” ўртасидаги фарқ чиқарилади ва баллар “гуруҳ хатоси” бўлимига ёзиб, юқоридан пастга қараб қўшилади ва умумий йиғинди келтириб чиқарилади.
6. Педагог якка ва гуруҳ хатоларини тўпланган умумий йиғинди бўйича алоҳида-алоҳида шарҳлаб беради.
7. Иштирокчиларга олган баҳоларига қараб, уларнинг мавзу бўйича ўзлаштириш даражалари аниқланади.

1-МАВЗУ: Педагогнинг эмоционал толиқишининг психопрофилактикаси

Режа:

1. Педагог фаолиятининг психогигиенаси
2. Ҳиссий толиқиш синдроми ва унинг омилларини назарий методологик асослари
3. Касбий деформация
4. Касбий фаолиятда ҳиссий толиқишни олдини олишнинг психопрофилактик асослар

Таянч тушунчалар: *ҳиссий бузилиш, деформация, касбий психогигиена, касбий реабилитация, касбия адаптация.*

Педагог фаолиятининг психогигиенаси

“Ўқитувчи-дейди Ал Форобий - ақл-фаросатга, чиройли нутққа эга бўлиши ва ўқувчиларга айтмоқчи бўлган фикрларини тўла ва аниқ, ифодадай олишни билмоғи зарур”. У ўз фикрини давом эттириб, “Ўқитувчи ва раҳбарнинг вазифаси доно давлат раҳбари вазифасига ўхшайди, шу сабабли ўқитувчи эшитган ва кўрганларининг барчасини эслаб қолиши, ақл-фаросатга, чиройли нутққа эга бўлиши ўқувчиларга айтмоқчи бўлган фикрларини тўла ва аниқ, ифодалаб беришни билмоғи лозим. Шу билан бирга ўз ор-номусини қадрлаши, адолатли бўлиши лозим. Ана шундагина у инсонийликнинг юксак даражасига эга бўлади ва бахт чўққисига эришади” деб таъкидлайди.

Педагоглик мураккаб, лекин шу билан бирга шарафли касбдир. Педагог фаолиятининг негизида эмоциоген омиллар бисёрдир. Бундай эмоциоген омиллар таъсирида касбий дезадаптация ва шу билан бирга касбий яроқсизлик ҳолатлари келиб чиқиши табиий. Н.В.Клюев таҳрири остида нашр қилинган “Педагогическая психология” дарслигида педагогларнинг психологик саломатлигини сақлашга қаратилган фаолиятнинг олти жиҳатини ажратиб кўрсатган:

- 1) ўзига нисбатан ижобий муносабат; 2) шахснинг оптимал даражадаги тараққиёти, ривожланиши ва ўзлигини намоён қилиши; 3) психик интеграция; 4) шахсий мустақиллик; 5) атроф муҳитни реал идрок этиш; 6) атроф-муҳитга адекват таъсир ўтказа олиш.

Деярли 80% педагоглар ўзларида “куйиш синдроми”, яъни доимий эмоционал зўриқиш билан боғлиқ бўлган эмоционал, жисмоний ва ақлий тўйинишни ўзида мужассамлаштирган мураккаб психофизиологик феноменни мавжудлигини таъкидлайдилар. Мазкур синдром депрессив ҳолат, чарчоқ ҳисси ва лоқайдлик, шижоат ва энтузиазмнинг етишмаслиги, ўз фаолиятининг ижобий томонларини кўра олмаслик ва ишга, умуман ҳаётга нисбатан муносабатда салбий установкаларда намоён бўлади.

Педагогнинг эмоционал ҳолатига жамоадаги муҳит ва раҳбариятнинг муносабати таъсир қилади. Агар таълим муассасаси раҳбарияти ходимлар учун касбий ўсиш учун шароит яратса, қўллаб-қувватласа, жавобгарликни

тенг тақсимласа бундай муҳит педагоглар жамоасидаги ижобий эмоционал муҳитни шаклланишига хизмат қилади.

Педагоглар фаолиятини ташкил қилишда уларнинг руҳий саломатлигига хавф солувчи қуйидаги омилларни бартараф этиш лозим:

- педагогик жамоадаги зўриқишлар ва низолар, жамоа томонидан қўллаб-қувватланишнинг йўқлиги;
- педагогларнинг ўз устида ишлашига шароит яратилмаган ва таълим новацияларини жорий этиш муҳитининг йўқлиги, фаолиятдаги бир хиллик;
- педагогик жамоа томонидан етарлича эътибор берилмаслиги ва тан олинмаслиги;
- таълимий воситаларнинг танқислиги туфайли зўриқиш;
- педагоглардаги педагогик фаолият моделининг реал ҳолати ва идеалдаги ҳолатидаги тафовутларнинг борлиги;
- касбий карьеранинг ва истиқболнинг йўқлиги;
- ўқувчиларнинг мотивациялашмаганлиги натижасида келажакни “кўра билмаслик”;
- педагогнинг шахсий низолари ва нотўлиқлик ҳисси.

Юқоридаги ҳолатга тушиб қолган педагоглар билан ишлашда қуйидаги терапевтик усуллар қўлланилади: бихевиорал, гуманистик, когнитив ва бошқалар.

Немис олими Ф.Штауфенбил ўтказган маданий-социологик тадқиқотидан сўнг меҳнат маданияти деган тушунча пайдо бўлди ва бунда педагогларнинг қуйидагиларга эътибор қаратиши тавсия этилди:

1. Ақлий ва жисмоний ўзаро меҳнатни алмаштириб қўллаш.

2. Педагогик жамоада ижобий муҳитни шакллантириш.

3. Меҳнатни илмий ташкил этиш.

4. Атроф-муҳитнинг эстетик безакларига эътибор қаратиш.

Ҳиссий толиқиш синдроми ва унинг омилларини назарий-методологик асослари

Киши идрок этиш, хотирлаш, ҳаёл суриш ва фикрлаш жараёнида фақат воқеликни билиб қолмай, балки ҳаётдаги у ёки бу нарсаларга муносабат билдиради, унда уларга нисбатан ижобий ёки салбий ҳис-туйғу уйғонади. Мамнун бўлиш, суюниш, ғазабланиш кабилар ҳис-туйғуларнинг қуринишларидир. Ҳис-туйғулар кишининг ўз ҳаётида нималар юз бераётганига, нималарни билиб олаётганига ёки нима билан машғул бўлаётганига нисбатан ўзича турли хил шаклда билдирадиган ички муносабатидир. Ҳис-туйғулар ўзининг кечишига кўра ўзгариб турадиган психик жараёндир.

Ҳис-туйғуларни бошдан кечиришнинг турли шакллари- эмоция, аффект, кайфият, кучли ҳаяжонланиш (стресс), эхтирос қўринишларига эга бўлади. ҳис-туйғулар шахснинг эмоционал соҳасини ташкил этади.

Кишида ҳис-туйғулар унинг эҳтиёжлари кондирилиши жараёни қандай кечаётганлиги белгиси сифатида намоён бўлади.

Барча психик жараёнлар каби эмоционал ҳолатлар, ҳис-туйғуларнинг кечиши ҳам мия фаолиятининг натижаси бўлиб ҳисобланади. Эмоциянинг пайдо бўлиши ташқи оламда рўй берадиган ўзгаришлардан бошланади. Бу ўзгаришлар киши ҳаёти ва фаолиятининг жонланишига ёки пасайишига, бир хил эҳтиёжларнинг пайдо бўлишига ёки йўқолишига, киши организми ичида юз берадиган жараёнлардаги ўзгаришларга олиб боради. Ҳис-туйғулар кечишига оид физиологик жараёнлар ҳам мураккаб шартсиз ва шартли рефлекслар билан боғлиқдир.

“Ҳиссиёт” (“эмоция”) ва “ҳис-туйғу” деган сўзлар кўпинча синонимлар сифатида қўлланилади. Торроқ маънода олганда, бу қандайдир биров доимийроқ ҳис-туйғуларнинг бевосита ва вақтинча бошдан кечирилишдан иборатдир. “Эмоция” сўзи руҳий ҳаяжонланиш, руҳий характерланиш деган маънони беради.

Эмоциялар стеник ва астеник турларга бўлинади. Стеник ҳислар кишининг ғайратлантирса, астеник ҳислар эса унинг фаолиятини сусайтириб юборади.

Кишини тез чулғаб оладиган ва шиддат билан ўтиб кетадиган ҳис-туйғу аффект (ҳиссий портлаш) деб айтилади. Бу пайтда киши онг билан ишлай олмайди, ўзини бошқара олмайди, назорат кескин сусайиб кетади, ирода ўзига буйсунмайди.

Кайфиятлар унча кучли бўлмаган, лекин узоқ вақт давом этадиган барқарор ҳисдир. Кайфият шоду-хуррамлик ёки кайгули, тетиклик ёки ланжлик, ҳаяжонли ёки маюслик, жиддий ёки енгилтаклик, жиззакилик ёки мулойимлик кабилар тарзида кечади.

Стресс – кучли ҳиссий зурикишдан иборат жараён. Ҳиссий зурикиш хавф-хатар тугилган, киши хафа булган, уялган, тахлика остида колган вазиятларда руй беради.

Эҳтирослар деб киши хатти-ҳаракатлари йуналишини белгилайдиган, барқарор, чуқур ва кучли ҳисларга айтилади. Масалан, рассомликка, мусикага эҳтирос, бедана уриштириш кабиларга эҳтирос.

Ҳис-туйғулар ҳайвонларга ҳам хос. Лекин инсоннинг ҳис-туйғулари уз мазмуни ва кечишига кўра ҳайвонниқидан тубдан фарқ қилади. Масалан, жирканиш, фахрланиш, ҳасад қилиш, шоду-хуррамлик, зерикиш, ҳурмат қилиш, бурчни ҳис этиш кабилар фақат инсонга хос бўлади.

Интеллектуал ақлий ҳис-туйғуларга билишга қизиқиш, ажабланиш, шубҳаланиш, таажжубланиш, ишонч каби ҳислар қиради. Буларнинг барчаси ижобий характерга эга бўлиб кишини билишга, ўрганишга, иштиёқ билан ишлашга ундайди.

Маънавий ҳис-туйғуларга дўстлик-ўртоқлик, Ватанга муҳаббат, инсонпарварлик, ҳамдардлик, содиклик, уялиш, меҳнатни севиш каби ҳис-туйғулар қиради. Бизнинг ахлоқий етуклигимиз, тарбияланганлигимиз ана шу ҳислар орқали белгиланади.

Эстетик ҳис-туйғуларга бизнинг гўзал, чиройли, ёқимли нарсалардан завқланишимиз, шодланишимиз, ҳузур қилишимиз, роҳатланишимиз кабилар

киради. Бу ҳисларнинг манбаи гўзал табиат, санъат, адабиёт, чиройли турмуш кабилар бўлиши мумкин.

Интеллектуал, маънавий, эстетик туйғуларни фаолият ва муомала жараёнида бошдан кечирамиз. Социал воқеликка нисбатан бутун ҳиссий муносабатлар бойлигини ифодалагани учун уларни юксак ҳис-туйғулар деб ҳам айтамыз. Ҳиссиёт ёки туйғу - эмоция шахс руҳий ҳаётининг шундай томоники, бунда ташқи таъсиротнинг характери ва шахснинг унга бўлган муносабатлари ифодаланади. Баъзи предметлар, воқеалар, ҳаракатлар шахсни қувонтиради, ҳузур бағишлайди, хурсанд қилади. Баъзи предметлар эса шахсни ҳафа қилади, қаҳр-ғазабини қўзғайди, беҳузур қилади. Ташқи таъсиротнинг характериға (ижобий ёки салбийлигига) қараб шахс унга нисбатан ўзининг муносабатини билдиради. Ташқи таъсиротнинг ёқимли томонлари шахсда ижобий муносабатларни вужудға келтиради. Маза қилиш, қойил қилиш, ҳузур-ҳаловат, севинч, қувонч, хурсандчилик каби ҳолатлар ижобий муносабатнинг кўринишларидир. Ташқи таъсиротнинг нохуш, ёқимсиз томонлари шахсда салбий муносабатларни пайдо қилади ғазабланиш, ранжиш, ҳафалик, қўрқиш, беҳузур бўлиш кабилар салбий муносабатнинг кўринишидир. Шахс ўзининг кундалик фаолиятида турли-туман ҳиссий ҳолатларни бошдан кечиради. Агар у ҳавф остида бўлса, қўрқувни ҳис қилади, муваффақиятға эришса, завқланади, интилиш ва ҳаракатлари тўғри, унумли рўёбға чиқса, қувонади, руҳи кўтарилади. Демак, шахсда турли ҳис-туйғуларнинг вужудға келиш манбаи унинг эҳтиёжлари, натижалари ва истакларидир.

Толиқиш – организмнинг алоҳида физиологик ҳолати бўлиб, узоқ вақт ёки зўр бериб ишлаш натижасида пайдо бўлади ва иш қобилятининг пасайиши билан ифодаланади. Объектив жиҳатидан ёмонлашувида ва миқдорий камайишида юзаға чиқади. Субъектив жиҳатидан толиқиш одамнинг чарчоқ ҳис қилиши билан ифодаланади. У қатор физиологик (диққат функциясининг ёмонлашуви, мушак чидамининг пасайиши, иш бажариш билан боғлиқ процесслар координациясининг бузилиши) ва биохимиявий (қонда қанд миқдорининг пасайиши, сут кислота даражасининг ошиши ва бошқалар) кўрсаткичлар бўйича аниқланади.

Толиқишнинг табиатини тушунтириб берадиган қатор назариялар мавжуд. Бирок тадқиқотлар бу назариянинг асоссиз эканини кўрсатди, чунки толиқиш энергетик ресурслар (гликоген) тугамасдан олдин ҳам юз бериши мумкин. Бошқа назария тарафдорлари (Вейхард ва бошқалар) толиқишни организмда “толиқиш захарлари” ҳосил бўлиши билан тушунтирганлар. Бу назария ҳам нотўғри бўлиб чиқди, чунки интоксикация ҳодисалари толиқмаган мушак экстракти юборилган ҳайвонларда ҳам пайдо бўлган.

И.М.Сеченов биринчи марта толиқишнинг ҳис қилиш манбаи марказий нерв системасидагина бўлади, деган ғояни баён қилди. И.П.Павлов толиқишнинг асосий сабаби марказий нерв тизимининг функционал ҳолатининг ўзгаришида – бош мия пўстлоғида деб ҳисоблади. Ишлаш натижасида бош мия пўстлоғида тарқалган тормозланиш процесси вужудға келади, бу пўстлоқ ҳужайраларини ҳолсизланишидан сақлаб туради. Бу назария шунингдек шу қобилятиға одамнинг эмоционал ҳолати таъсирини ҳам тушунтиради (рухлантирадиган сўз, мусиқадан кейин, ишға қизиқиш бўлганда ва шу кабиларда толиқишнинг бартараф бўлиши). Толиқиш, афтидан, бутун организм функционал ҳолатининг ўзгариши билан изоҳланиб, бунда марказий нерв тизимидаги ўзгаришларнинг роли етакчи ҳисобланади. Ўта толиқиш учун бош оғриғи, уйқусизлик, гуноҳқор бўлмаслиғи, арзимас нарсаларда аччиқланиш, хотиранинг сусайиши, организм одамнинг пасайиб кетиши ҳос. Шу муносабат билан бизнинг мамлакатимизда иш куни ва иш

хафтасини қисқартириб бориш бўйича олиб борилаётган тадбиркорнинг аҳамияти ниҳоятда катта. Иш даврлари билан улар ўртасидаги танаффусларни навбатлашнинг оқилона системаси ҳам катта аҳамият касб этади. Ҳаракатланиш барвақт толиқиб қолишга сабаб бўлишини унутмаслик керак.

Касбий деформация

Меҳнатга мослашиш (кўникиш) – бу шахснинг янги меҳнат вазиятини ўзлаштиришининг ижтимоий жараёни бўлиб, унда шахс ва меҳнат муҳити бир-бирига фаол таъсир кўрсатади ва мослашувчи-мослаштирувчи тизимлар ҳисобланади.

Инсон ишга кирар экан, муайян меҳнат ташкилотининг касбий ва ижтимоий-психологик муносабатлари тизимига фаол киришиб кетади, ўзи учун янги бўлган ижтимоий вазифаларни, қадриятлар ва нормаларни ўзлаштириб олади, ўзининг алоҳида тутган йўлини ташкилот (меҳнат жамоаси)нинг мақсад ва вазифалари билан мослаштиради, бу билан ўзининг хулқини мазкур корхона ёки муассасанинг хизмат йўл-йўриқларига бўйсундиради. Бироқ инсон ишга киришда аввалдан қарор топган муайян мақсадлар, қадриятли муомала йўналишига эга бўлади, шуларга мувофиқ корхонага бўлган ўз талабларини шакллантиради, корхона эса ўз мақсадлари ва вазифаларидан келиб чиқиб, ходимга, унинг хулқ-атворида ўз талабларини кўяди. Ходим ўз талабларини амалга ошира бориб, ўзаро бир-бирларига таъсир кўрсатадилар, бир-бирларига мослашадилар, бунинг натижасида меҳнатга мослашув жараёни амалга оширилади. Шундай қилиб, меҳнатга мослашув – шахс ва унинг учун янги бўлган ижтимоий муҳит ўртасидаги икки томонлама жараёндир.

Психология тарихидан маълумки, касбий деформация масаласи ўтган асрнинг 20-30-йиллариданок ўрганила бошланган. Бу борада касбий интилиш, меҳнат ишончилигини таъминлаш, меҳнат қобилятини ошириш муаммолари, шунингдек, касбий фаолиятдаги ноқулай шароит билан боғлиқ вазиятлар тадқиқ этилган илмий изланишларни кўриш мумкин. Аммо шахснинг профессионал деформацияси масалаларига бир мунча кам эътибор қаратилган. Ҳолбуки, 1930 йилларда психотехник С.Г.Галлерштейннинг ёзишича, касбий фаолиятнинг мазмуни ходимларнинг у ёки бу вазифани бажаришлари билан эмас, балки организмни касбнинг маълум жиҳатларига мослашиши билан боғлиқдир. Ишчи ходим организми ва ташқи таъсирлар ўртасида тўхтовсиз ўзаро таъсирлашув содир бўлади. Шу туфайли ходимнинг фақат танасида эмас, балки психикасида ҳам деформация кузатилади. Деформация тушунчаси, одатда, организмга таъсир этувчи ва унда муҳим характер хусусиятини ҳосил қилувчи ўзгариш сифатида талқин қилинади.

Кўпгина тадқиқотчилар “Инсон-инсон” типидagi касбларда касбий деформациянинг пайдо бўлиши ва шаклланишини таъкидлайдилар. Инсоннинг муайян меҳнат муҳитига мослашуви унинг реал муомаласида, меҳнат фаолиятининг аниқ кўрсаткичларида: меҳнат самарадорлигида, ижтимоий ахборот ва унинг амалда руёбга чиқарилишида, фаолликда намоён бўлади. Меҳнатга мослашиш бирламчи бўлиши (ходимнинг меҳнат муҳитига киришида) ва

иккиламчи (касбни алмаштирган ва алмаштирмаган ҳолда иш ўрнини алмаштиришида ёки муҳитнинг жиддий равишда ўзгаришида) бўлиши мумкин. Улар мураккаб тузилишга эга бўлиб, касбий, ижтимоий-психологик, ижтимоий-ташкилий, маданий-маиший ва психофизик мослашувдан иборатдир.

Касбий мослашув шахснинг касбий кўникмалар ва малакаларни муайян даражада эгаллашида, унда айрим касбий жиҳатдан зарур хислатларнинг шаклланишида, ходимнинг ўз касбига нисбатан барқарор ижобий муносабатда бўлишининг ривожланишида ифодаланади. Касб соҳасидаги иш билан танишувида, касб маҳорати кўникмаларини, маҳоратини эгаллашда, функционал вазифаларни сифатли бажаришида ва меҳнат соҳасидаги ижодкорликда намоён бўлади.

Ижтимоий-психологик мослашув меҳнат ташкилоти (жамоаси) нинг ижтимоий-психологик хусусиятларини ўзлаштиришда, унда қарор топган ўзаро муносабатлар тизимига киришда, унинг аъзолари билан ўзаро ижобий ҳамжиҳат бўлишда ўз ифодасини топади.

Ижтимоий-ташкилий мослашув корхона (жамоа)нинг ташкилий тузилиши, бошқарув тизими ва ишлаб чиқариш жараёнига, хизмат кўрсатиш тизимини, меҳнат ва дам олиш режимини ўзлаштиришни билдиради.

Маданий-маиший мослашув – бу меҳнат ташкилотидаги турмуш хусусиятлари ва бўш вақтни ўтказиш анъаналарини ўзлаштиришдир. Бу мослашув хусусияти ишлаб чиқариш маданияти даражаси, ташкилот аъзоларининг умумий ривожланиши, ишдан бўш вақтдан фойдаланиш хусусиятлари билан белгиланади.

Психофизиологик мослашув – бу ходимлар учун меҳнат вақтида зарур бўладиган шарт-шароитларни ўзлаштириш жараёнидир. Замонавий ишлаб чиқаришда фақат техника ва технология эмас, балки ишлаб чиқариш шароитидаги санитария-гигиена нормалари ҳам маънавий жиҳатдан эскириб боради. Меҳнатнинг санитария-гигиена шароитларини, ходимлар турмушини яхшилаш, тобора кўпроқ миқдорда қулай ва замонавий уй-жойлар, кийим-бошлар, пардоз-андоз ашёларининг пайдо бўлиши ишлаб чиқариш фаолиятига таъсир қилмасдан қолмайди. Ҳозирги замон ходими субъектив равишда қабул қилинадиган санитария-гигиена шинамлигидан, меҳнат маромидан, иш ўрнидаги қулайликлар ва ҳоказолардан озгина бўлса ҳам четга чиқилишига жуда сезгирлик билан қарайди. Кўпгина тадқиқотларнинг кўрсатишича, ишчилар учун санитария-гигиена шинамлиги шарт-шароитлари кескин бўлиб туради ва улар буни оғриниб қабул қиладилар.

Психолог касбида бошқа касб эгаларига нисбатан деформация эртароқ намоён бўлади. Психолог касбий деформациясининг кўринишларидан бири – ўз хулқ-атвори устидан қаттиқ назоратнинг шаклланишидир. Психологик маслаҳат, гуруҳий машғулотлар, психотерапевтик сеанслар тренинглар, экспериментлар чоғида ўз хулқ-атворини – сўзини, жест ва тана ҳолатларини назорат қилиши лозим. Аммо бу кўникма ноформал ва одатий муносабатларда ҳам автоматик равишда намоён бўлади. Психолог доимо суҳбатдошининг тана ҳаракатларига, кўз қарашларига, хатто нафас олишнинг чуқурлиги ва частотасидаги ўзгаришларга ҳам эътиборли бўлади. Касбий “инстинкт”га мувофиқ бунга эҳтиёж сезилмасада, доимо қаршисидаги

инсоннинг ҳолатини баҳолаб, психологик диагноз қўяди. Бу ҳолат баъзан бир қанча муаммоларни келтириб чиқариши мумкин.

Э.Ф.Зеерва Э.Е.Соманюкларнинг тадқиқотларига кўра касбий деформация 4 кўринишда амалга ошади:

1. Умумкасбий деформация – “Инсон-инсон” типдаги касбларга хосдир. Ушбу шахс хусусияти ва касбий фаолият билан боғлиқ ҳолатиш стажига ҳам алоқадор бўлишига қарамай деформациянинг даражаси турлича кечади. Масалан, шифокорларда бемор шикоятларига нисбатан эмоционал индефферентликни акс эттирувчи “қайғуришдан чарчаш” синдроми намоён бўлади. Умумкасбий деформация хусусиятларининг жамланган ҳолда намоён бўлиши маълум касб эгаларининг бир-бирига ўхшашига ва танишнинг осонлашувига олиб келади.

2. Махсус касбий деформация – касбнинг маълум мутахассисликларига мослашиш жараёнида содир бўлади. Ҳар қандай касб бир қанча мутахассисликларни ўз ичига олади. Ҳар бир мутахассислик ўзининг деформациялари йиғиндисига эга. Масалан, терговчида шубҳаланувчанлик, оператив ишчида фаол агрессивлик ва ҳ. Турли мутахассисликларга эга шифокорларда ҳам ўзига хос деформация ҳосил бўлади.

3. Касбий типологик деформация – шахснинг индивидуал психологик хусусиятлари (темперамент, характер, қобилият) ҳамда фаолиятларининг психологик тузилиши ўртасидаги алоқадорликка асосланади. Бунинг оқибатида қуйидаги хусусиятлар намоён бўлиши мумкин:

- шахснинг касбий йўналганлик деформацияси: фаолият мотивациясининг ўзгариши (мотивнинг мақсадга йўналтирилганлиги), қадриятлар тизимининг қайта тузилиши, пессимизм, янгиликларга ишончсиз муносабат.

- маълум бир қобилият асосида шаклланган деформация (ташкilotчилик, коммуникативлик, интеллектуаллик ва б.). Масалан, талабгорлик даражасининг ошиши, ўзига-ўзи юқори баҳо бериш, нарциссизм.

- характер хусусиятларига асосланган деформация: индефферентлик, лавозимга интилиш, ролли экспансия, доминантлик. Деформациянинг ушбу гуруҳи турли касб эгаларида шаклланади ва маълум бир касбий йўналишга эга эмас.

4. Индивидуаллашган деформация – узок йиллар давомида олиб борилган касбий фаолият натижасида маълум бир касбий муҳим, баъзан номуҳим хусусиятлар ҳам шаклланиши мумкин. Бу ҳолатлар ҳаддан зиёд масъулиятлилик, ўта виждонлилик, гиперактивлик, касбий фанатизм ва энтузиазм кўринишида намоён бўлиши мумкин.

Касбий фаолиятда ҳиссий толиқишни олдини олишнинг психопрофилактик асослари.

Касбий психопрофилактика икки гуруҳга бўлинади:

А) шахснинг касбий шаклланиши психопрофилактикаси – бунда ёш педагогларнинг касбий шаклланиши, касбий камолоти ва педагогик маҳоратни эгаллаши учун олиб бориладиган чора-тадбирлар назарда тутилади.

Б) педагогик фаолиятдаги деструктив ўзгаришлар натижасидаги тезкор ёрдам – бу ҳолатда эмоционал куйиниш синдроми, педагогик фаолиятдаги стресслар, ва хиссий толиқиш синдромларини олдини олиш мақсадида чуқурлаштирилган психопрофилактик тадбирлар олиб борилади.

Педагогик фаолиятдаги хиссий толиқиш синдроми куйидаги сабабалар билан боғлиқ бўлади:

1.Информациянинг ҳаддан зиёд кўплиги.

2.Вақтни тўғри тақсимаслик.

3.Методик таъминотнинг нотўлиқлиги.

4.Қарор қабул қилишнинг вақтга боғлиқлиги.

5.Педагогик жамоадаги маъсулиятнинг нотўғри тақсимланганлиги.

6.Педагогик жамоадаги нотурғунлик ва бошқалар.

Педагог жамоасидаги хиссий толиқишнинг психопрофилактикаси айнан мана шу симптомларга нисбатан толерант муносабатни шакллантириш орқали амалга оширилади. Бунинг учун касбий психопрофилактика куйидаги вазифаларни бажаради:

1.Маълумотли – асосий мақсад касбий янгиликлар ҳақида маълумотлар базасини шакллантириш.

2. Ташкилий – турли таълим муассасаларидаги ишни тўғри тақсимланиши.

3. Адаптив профпрофилактика – шахснинг касбий мослашуви, яъни педагогик жамоага мослашувини ўз ичига қамраб олади.

4. Педагоглардаги депрессияни олдини олишга қаратилган профилактик ишлар

5. Педагогик жамоадаги ҳамкорлик бузилганда, низолар юзага келганда олиб бориладиган коррекцион профилактика.

6. Касбий реабилитация.

7. Шахсдаги касбий йўналганликни оширишга қаратилган манипулятив профилактика.

Педагогик жамоада айнан хиссий толиқишларни, эмоционал куйинишни бартараф этиш учун комплекс чора-тадбирлар режаси ташкил қилинади.

Назорат саволлари:

1.Хиссий толиқиш синдроми нима?

2.Касбий деформациянима?

3.Касбий деформация турларини сананг.

4.Эмоционал соҳани барқарорлаштириш учун нималарга эътибор қаратиш лозим?

5.Касбий психопрофилактика нима?

6.Касбий реабилитацияни қандай амалга оширишда нималарга эътибор қаратиш лозим?

7.Педагог-ўқувчи ҳамкорлиги касбий реабилитацияда қандай аҳамиятга эга?

Фойдаланиш учун тавсия этиладиган адабиётлар:

1. Нишонова З.Т., Алимова Г.К. Болалар психологияси ва психодиагностикаси Т.: ТДПУ 2017 – 264 б.
2. Ғозиев Э. Онтогенез психологияси Назарий- экспериментал таҳлил Т.: Ношир 2010. – 356 б.
3. Дўстмухамедова Ш.А., Нишонова З.Т. ва бошқалар Ёш даврлари ва педагогик психология Т.: Фан ва технологиялар 2013 – 343 б.
4. Шаповаленко И.В. Возрастная психология (Психология развития и возрастная психология): учебник для студентов вузов. – М.: Гардарики, 2007. – 349 с.
5. Ғозиев Э. Ғ. Педагогик психология. –Тошкент: Университет, 2014.-208 бет.
6. Бодров В. А. Информационный стресс. М, ПЭР СЭ, 2000.
7. Бреслав Г. М. Психология эмоций. М., 2004.
8. Вилюнас В.К. Психология эмоций, М.,2005.
9. Водопьянова Н.Е., Старченкова Е.С. Синдром выгорания: диагностика и профилактика. 2-е изд. – СПб.: Питер, 2008.
10. Выготский Л. С.Собр.соч., 2-том М.,1982.
11. Ильин Е.П. Эмоции и чувства. М., 2008.
12. <http://cyboerleninka.ru/article/n/zarubezhnyy-opyt-organizatsii-podgotovki-perepodgotovki-i-povysheniya-kvalifikatsii-kadrov>. 09.10.2015г.
13. <http://psychol.ras.ru>
14. <http://textshare.tsx.org>
15. <http://textshare.tsx.org>
16. <http://window.edu.ru>
17. <http://www.mgimo.ru/filesserver/>

Амалий машғулот материаллари

1-амалий машғулот

Педагогик қобилиятларни ривожлантиришнинг психотехнологик шакллари

1. Дидактик, академик, перцептив, нутқ қобилияти, ташкилотчилик, рефлексия ва эмпатия қобилиятларни ривожлантириш.
2. Таълим самарадорлигини ошириш учун педагогик ижтимоий перцепсияни ривожлантириш механизмлари.
3. Таълим жараёнида низоли вазиятларни олдини олиш

Дидактик, академик, перцептив, нутқ қобилияти, ташкилотчилик, рефлексия ва эмпатия қобилиятларни ривожлантириш

1-Топшириқ: Педагогик қобилият – бу қобилият турларидан бири бўлиб, кишининг педагогик фаолиятга яроқлилигини ва шу фаолият билан муваффақиятли шуғуллана олишини аниқлаб беради.

1. Юқорида келтирилган педагогик қобилият турларини изоҳланг. Сизнингча, мазкур қобилиятни ривожланиши учун шахсда қайси хусусиятларни ривожлантириш керак?

2. Қуйида берилган вазифалар педагоглардаги қайси қобилиятни ривожланишига хизмат қилади:

- Кичик гуруҳларда ишлаш учун топшириқлар мажмуини яратиш;
- Психология ва фалсафа доирасидаги Шахс мавзусига оид қарашларни тизимли таҳлил қилиш.
- Касбга йўналтириш ва касб танлаш асослари фанидан ўқув машғулотларини лойиҳалаш.
- Конституция куни муносабати билан байрам тадбирини ташкил этиш.

2-топшириқ: Педагогик қобилиятларнинг турли хил намуналари уларнинг қандай нисбатан умумий гуруҳларига оид эканини кўрсатинг. Бунда қуйидаги жадвалнинг алоҳида қобилият намуналари келтириб ўтилган сатрлари билан қобилиятларнинг умумий гуруҳлари кўрсатилган устунлари ўзаро кесишган жойга ҳар қайси қобилият қобилиятларнинг қандай гуруҳига мансублигини билдириш маъносида бирор белги қўйиш талаб қилинади.

Таълим самарадорлигини ошириш учун педагогик ижтимоий перцепцияни ривожлантириш механизмлари.

1-топшириқ: А.А.Реан педагоглардаги ижтимоий перцепциянинг механизмини кўрсатиб берган. Сиз мазкур схемани изоҳлаб беринг. Ҳар бир компонентни шакллантиришда нималарга эътибор бериш керак, деб ўйлайсиз?

Таълим жараёнида низоли вазиятларни олдини олиш

2-топшириқ: Педагогик мулоқот махсус жиҳатининг намоён бўлиши педагог томонидан рағбатлантириш ва жазолаш усулининг қўлланилишидир. Агар рағбатлантириш ёки жазолаш хизматга яраша одилонга бўлса, улар ўқувчиларнинг ютуқларини мустаҳкамлайдилар, қўллайдилар.

Рағбатлантириш ва жазолаш усуллариининг мутахкамлаш роли педагогик адолатга боғлиқ бўлади. Педагогик нуқтаи назардан олган ҳолда самарали ва самара бўлмаган рағбатлантириш тавсифини келтирамиз.

Юқорида келтирилган рағбатлантириш усуллари педагог ва ўқувчи орасидаги низоларни олдини олишдаги аҳамиятини таҳлил қилиб беринг.

Назорат саволлари

1. Педагогик қобилият нима?
2. Академик қобилият педагог учун нимага керак?
3. Перцепцияга изоҳ беринг.
4. Дидактик қобилиятларни изоҳлаб беринг.
5. Педагогнинг нутқида қандай талаблар қўйилади?
6. Диққатни тақсимлай олиш деганда нимани тушунасиш?
7. Ташкилотчилик қобилиятига изоҳ беринг.
8. Педагог фаолиятида эмпатия нимага керак?
9. Авторитар қобилият нима?
10. Педагог шахсига қандай талаблар қўйилади?

Ишнинг мақсади:

Машғулот жараёнида тингловчиларўтилган мавзулар юзасидан интерфаол методлар, кроссвородва тарқатма материаллар ёрдамида ёритиб берадилар.

1- ВАРИАНТ

Энига:

3. Мавзуга нисбатан таҳлилий ёндашув, айрим қисмлар негизида мавзунинг умумий моҳиятини ўзлаштириш (синтез) кўникмаларини ҳосил қилишга ёрдам берадиган график органайзер қандай номланади?
5. Автобиографик характерга эга ҳужжатлар тўплами, индивидуал папка қандай номланади?
6. Фаолият қисқа муддатли, яхлит тизим хусусиятига эга бўлмай, фақатгина тизимдаги айрим элементларни ўзгартиришга хизмат қилса у нима деб юритилади?
7. Кейс-стади методи илк марта қаерда қачон қўлланилган?
9. Янги ғоялар, тизим ёки фаолият йўналишини ўзгатиришга қаратилган аниқ мақсадлар, ноанъанавий ёндашувлар, одатий бўлмаган ташаббуслар, илғор иш услуби нима?
10. “Инновацион таълим” тушунчаси дастлаб қаерда асосланган?
12. Мавзу хусусида кенг ва ҳар томонлама фикр юритиш, ўз тасаввурлари, ғояларидан ижобий фойдаланишга доир кўникма, малакаларни ҳосил қилишга рағбатлантириб, мавзу доирасида имкон қадар кўп муқобил ғояларнинг йиғилишини таъминловчи стратегия қандай номланади?
13. Инглизча сўздан олинган бўлиб, берилган саволларга қисқа, аниқ ва лўнда жавоб қайтарилишини тақозо этадиган метод қандай номланади?

14. Муайян тизимнинг ривожланишига ёки уни тубдан ўзгартиришга хизмат қиладиган фаолият натижаси қандай номланади?

15. Қайси давлатда бошланғич таълим мактабларига 6 ёшдан 11 ёшгача жалб қилинади?

Бўйига:

1. Таълим олувчи, таълимнинг мақсади, таълимнинг мазмуни, ўқув жараёни, педагог ёки техник воситалар, таълимнинг ташкилий шакллари. Педагогик тизимнинг мазкур таркибий элементлардан таркиб топиши ким томонидан қайд қилинган?

2. Катталар педагогикаси бу...

4. Қайси давлатда машғулотлар апрель ойидан бошланади?

8. Ғунча, тўплам, боғлам каби маъноларни англатиб, илгари сурилган ғояларни умумлаштириш, улар ўртасидаги алоқаларни топиш имкониятини яратадиган график органайзер қандай номланади?

11. Муаммоли таълим методидан фарқли равишда реал вазиятларни ўрганиш асосида аниқ қарорлар қабул қилишга асосланадиган таълим методи қайси?

10. Муаммоли таълим методидан фарқли равишда реал вазиятларни ўрганиш асосида аниқ қарорлар қабул қилишга асосланадиган таълим методи қайси?
11. “Тарбия бизлар учун ё ҳаёт, ё мамот, ё нажот, ё ҳалокат, ё саодат, ё фалокат масаласидур”. Тарбия ҳақидаги ушбу фикрлар муаллифи ким?
13. Луғавий жиҳатдан “компетенсе” тушунчаси қандай маънони ифодалайди?
14. Ҳис-ҳаяжоннинг ифода этиши, юз мушакларининг, маъноли ҳаракатларнинг сўзлаётган нуктага гапга мослиги бу – ...
15. Фаолият қисқа муддатли, яхлит тизим хусусиятига эга бўлмай, фақатгина тизимдаги айрим элементларни ўзгартиришга хизмат қилса у нима деб юритилади?
16. “Креативлик” тушунчасининг луғавий маъноси – бу...

Бўйига:

2. Мавзуга нисбатан таҳлилий ёндашув, айрим қисмлар негизида мавзунинг умумий моҳиятини ўзлаштириш (синтез) кўникмаларини ҳосил қилишга ёрдам берадиган график органайзер қандай номланади?
4. Бирор бир иш ёки фаолиятни юксак даражада, ҳеч бир қийинчиликсиз, ўта моҳирлик билан бажариш қандай номланади?
8. Қайси давлатнинг халқи мактабгача таълим муассасаларини «Тафаккур устахонаси» деб аташади?
12. Қуш уясида кўрганини қилади. Ушбу мақол қайси тарбия усулига тегишли?

			И	Н	Н	О	В	А	Ц	И	Я									
							Е													
Т	А	Ъ	Л	И	М	-	Н	А	З	А	Р	И	Я	С	И		М			
							Н										А			
		А	Қ	Л	И	Й	-	Х	У	Ж	У	М					Х			
							Д										О			
							И										Р			
							А	Н	Д	Р	О	Г	О	Г	И	К	А			
							Г										Т			
Б	Л	И	Ц	-	С	Ў	Р	О	В											
							А			Г										
							К	О	М	П	Е	Т	Е	Н	Т	Л	И	К		
							М				Р									
К	Е	Й	С	-	С	Т	А	Д	И		М									
							С				А	В	Л	О	Н	И	Й			
		Қ	О	Б	И	Л	И	Я	Т		Н				А					
											И		М	И	М	И	К	А		
							Н	О	В	А	Ц	И	Я			У				
															Н					
															Я	Р	А	Т	И	Ш

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Нишонова З.Т, Алимова Г.К Болалар психологияси ва психодиагностикаси Т.: ТДПУ 2017 – 264 б.
2. Ғозиев Э. Онтогенез психологияси Назарий- экспериментал таҳлил Т.: Ношир 2010. – 356 б.
3. Дўстмухамедова Ш.А, Нишонова З.Т ва бошқалар Ёш даврлари ва педагогик психология Т.: Фан ва технологиялар 2013 – 343 б.
4. Шаповаленко И.В Возрастная психология (Психология развития и возрастная психология): учебник для студентов вузов. – М.: Гардарики, 2007. – 349 с.

1-микрокейс баёни

Ҳар қандай педагогик фаолиятнинг самарадорлиги унинг натижаси ёки натижалари билан ўлчанади. Шахс фаолияти, билими, кўникма ва малакаларини баҳолашда муайян мезонларга таяниб иш кўрилади. Мезонларнинг ишлаб чиқиши фаолият, билим, кўникма ва малакаларнинг объектив, холис баҳоланишини таъминлайди.

Микрокейс топшириғи:

Ўқитувчиларнинг инновацион фаолиятини баҳолаш мезонларини ишлаб чиқинг.

Таълим олувчиларга тавсия этиладиган манбалар:

Инновация ва педагогик инновацияларга оид материал ва адабиётлар.

Таълим олувчилар учун кўрсатмалар:

1. Кейс моҳиятини етарлича англаб олинг.
2. Педагогика инновацияларга доир билимларингизни тизимланг.
3. Мавзуга оид билимларингизни тизимлаш асосида ечимни асослашга уринг.
4. Ечимни баён этинг.

Микрокейсни ечиш жараёни:

1. Таълим олувчилар кейс моҳиятини у билан икки-уч марта танишиш орқали, шериги (жуфтликда), гуруҳдошлари (кичик гуруҳларда) ёки жамоадошлари (жамоада) билан муҳокама қилган ҳолда етарлича англаб олади.
2. Таълим олувчи шериги (жуфтликда), гуруҳдошлари (кичик гуруҳларда) ёки жамоадошлари (жамоада) билан педагогик инновацияларга доир билимларни тизимлашга уринади.
3. Таълим олувчи мавзуга оид билимларини тизимлаган ҳолда ечимни асослашга уринг.
4. Ечим баён этилади.

2-микрокейс.

Биринчи синфда ўқиётган Зарифа математикадан мисолни биринчи ва тўғри ечгани учун “беш” баҳо олди. Ўқитувчи уни бунинг учун мактади. Зарифа уйга қайтгач, шошганича, бу хабарни ойисига айтди. У кундалигини олиб кўрсатаман деса, ойиси хатто қайрилиб қарамади ҳам. Ойиси Зарифанинг хабарини совуққонлик билан тинглади ва қизига қайрилаб ҳам қарамасдан деди:

- Беш олдингми? Жуда соз, баракалла, - энди овқат тайёрлашимга халақит бермагин-да, ўйнаб кел!

Зарифа тушлик ҳам қилмай кўчага чиқиб кетди.

Саволлар:

1. Вазиятни қандай баҳолайсиз?
2. Зарифанинг онаси тарбиянинг қайси тамойилларига зид иш қилди?
3. Шу каби вазиятлар Зарифанинг тарбиясига қандай таъсир ўтказди.

Тингловчиларга тавсия этиладиган манбалар:

“Педагогика” ва “Психология”га оид адабиётлар.

Тингловчилар учун кўрсатмалар:

1. Кейс моҳиятини етарлича англаб олинг.

2. Берилган манбаларга таянган ҳолда муаммонинг ечимини топишга хизмат қилувчи тарбия тамойилларини аниқланг.
3. Аниқланган тарбия тамойиллари орасидан муаммога барчасидан кўпроқ дахлдор бўлган, энг муҳим тамойил (ёки иккита тамойил)ни ажратинг.
4. Ана шу тамойил (тамойиллар) асосида ечимни асослашга уринг.
5. Ечимни баён этинг.

Ўқитувчининг ечими

1. Зарифанинг онаси тарбияда боланинг ёш ва психологик хусусиятларини инобатга олиш, тарбия жараёнида рағбатлантириш тамойилларига зид иш қилди.
2. Шу каби вазиятлар Зарифанинг тарбиясига салбий таъсир ўтказди, аста-секин унда кўрслик, бефарқлик, ўз-ўзини паст баҳолаш, ўзига ва атрофдагиларга ишонмаслик каби хислатлар шаклланади.

3-микрокейс.

Инглиз тили дарсида ўқитувчи таълим олувчиларга: “Бир-бирингдан кўчирма!”, “Ўзинг ёз, бировларнинг дафтарига қарама!”, “Ақллари бор-ми ўзи, шу оддий нарсани ҳам ёзиб беролмайсанлар-а!” сингари заҳарханда сўзлар билан бир неча бор қаттиқ танбеҳ берди.

Бошқа синфда эса ўқитувчи дарсига йўл-йўлакай, албатта, аммо таъсирли қилиб: “Болалар бир-бирингиздан беркитманглар, бу яхши эмас, ҳеч ким сизлардан кўчираётгани йўқ!”, - деди.

Саволлар:

Таълим жараёнида индивидуал назорат топшириқларини ҳар бир таълим олувчи мустақил бажариши лозим.

1. Биринчи ўқитувчининг таълим олувчиларга бу борадаги ёндашуви тўғрими? Педагогик талабни шундай тарзда қўйиш қанчалик тўғри?
2. Иккинчи ўқитувчи томонидан педагогик талаб бузилмоқда. Ўқитувчининг хатти-ҳаракатини оқлаш мумкинми?

Тингловчиларга тавсия этиладиган материал:

“Педагогик талаб” ва унинг моҳиятини ёритишга оид материаллар.

Тингловчилар учун кўрсатмалар:

1. Кейс моҳиятини етарлича англаб олинг.
2. Берилган манбаларга таянган ҳолда муаммонинг ечимини топишга хизмат қилувчи омилларни аниқланг.
3. Аниқланган омиллар орасидан муаммога барчасидан кўпроқ дахлдор бўлган омил (ёки иккита омил)ни ажратинг.
4. Ана шу омиллар асосида ечимни асослашга уринг.
5. Ечимни баён этинг.

Ўқитувчининг ечими

1. Биринчи ўқитувчи томонидан гарчи педагогик талаб қўйилаётган бўлса-да, бироқ, бу талабнинг юқоридаги каби ифодалаш мумкин эмас. Аслида ўқитувчининг ёндашуви педагогик талабни ифодалаш лозим. Аммо кўполлик, кўрслик билан қўйилган педагогик талаб ҳеч қандай тарбиявий аҳамият касб этмайди, аксинча, таъсир кўрсатади. Қолаверса, ўқитувчининг ёндашуви билан таълим олувчиларда бир-бирларига нисбатан ишончсизлик,

бир-бирини хурмат қилмаслик каби сифатлар қарор топишига замин яратиб беради.

2. Бир қараганда иккинчи ўқитувчи томонидан педагогик талаб бузилмоқда. Аммо, таълим олувчиларга нисбатан хайрихоҳлик, самимийлик таълим олувчиларга аксинча таъсир кўрсатади. Ўқитувчининг ўзларига нисбатан хайрихоҳлигини ҳис этган таълим олувчилар педагогик талабга зид иш қилмасликка ҳаракат қилишади.

4-микрокейс

Мадина 2 ёшда у жуда хам қувноқ, хамма билан осон мулоқотга киришадиган, жуда кўп шеърлар биладиган қиз. Уни боғчага беришди ва бир ой давомида бола инжиқ,йиғлоқи, дудуғланадиган бўлиб қолди. Педагог ота-онани олдида доим қизга нисбатан хушмуомала булиб,эркалатарди. Ота-она вазиятни суриштира, педагог уйда кўрқиб кетган бўлса керак, деб вазиятнийумшатишга ҳаракат қилди. Боладан сўралса, бола ҳеч нима гапириб бера олмайди.

Саволлар:

- 1.Бу вазиятда ким айбдор?
- 2.Ота-она қандай йўл тутиши керак?
- 3.Болага энди қандай муносабат билдириш керак?

Тингловчиларга тавсия этиладиган манбалар:

“Педагогика” ва “Психология”га оид адабиётлар.

Тингловчилар учун кўрсатмалар:

1. Кейс моҳиятини етарлича англаб олинг.
2. Берилган манбаларга таянган ҳолда муаммонинг ечимини топишга хизмат қилувчи тарбия тамойилларини аниқланг.
3. Аниқланган тарбия тамойиллари орасидан муаммога барчасидан кўпроқ дахлдор бўлган, энг муҳим тамойил (ёки иккита тамойил)ни ажратинг.
4. Ана шу тамойил (тамойиллар) асосида ечимни асослашга уринг.
5. Ечимни баён этинг.

Ўқитувчининг ечими

1. Педагогнинг тарбияда боланинг ёш ва психологик хусусиятларини инобатга олмади ва тарбия жараёнида қаттиққўллик методидан фойдаланди.
2. Ота-она боғча мудираси билан келишиб, Мадинани бошқа ҳақиқитан мулойим, хушфеъл педагог гуруҳига ўтказиши керак.
3. Янги педагогга эса вазиятни тушунтириб,Мадинага эътиборлироқ бўлишни сўраб,алоҳида логопед,психолог ва невропатолог билан ишлаб Мадинани бу Кучли стрессдан чиқариб олиш керак.

МУСТАҚИЛ ИШ МАВЗУЛАРИ

1. Шарқ мутафаккирларининг педагогик қарашлари
2. Ғарб мутафаккирларининг педагогик қарашлари
3. Педагогиканинг асосий категориялари
4. Таълим-тарбия жараёни ва педагогик тизим
5. Таълим-тарбия жараёнининг таркибий қисмлари
6. Таълим берувчининг компетенцияси.
7. Педагогик маҳорат ва унинг таркибий қисмлари
8. Педагогик қобилият ва унинг турлари
9. Педагогик техника ва унинг таркибий қисмлари
10. Педагогик технология моҳияти
11. Педагогик технология турлари
12. Шахсгайўналтирилган технология
13. Муаммоли ўқитиш технологияси
14. Ҳамкорликда ўрганиш технологияси
15. Ўйин технологияси
16. Масофали ўқитиш технологияси
17. Модулли ўқитиш технологияси
18. Интерфаол методларнинг моҳияти ва турлари
19. Таълим жараёнида интерфаол методлардан фойдаланиш.
20. Ривожланган мамлакатлар таълим тизими тараққиётининг айрим масалалари
21. АҚШ таълим тизими
22. Жанубий Кореятаълим тизими
23. Япониятаълим тизими
24. Финляндия таълим тизими
25. Германия таълим тизими

ГЛОССАРИЙ

Авторитар технология - педагог ягона субъект сифатида намоён бўлади, таълим олувчилар эса фақатгина “объект” вазифасини бажаради. **Адаптация** – таълим жараёнини таълим олувчи шахсига, турар жойи шароити, молиявий шароити, психологик ва физиологик хусусиятларига мослаштириш.

Академик қобилият - барча фанлар юзасидан муайян билимларга эга бўлишлик. **Баҳолаш** – ўрганилган материални конкрет мақсад учун баҳолаш кўникмасини англатади. **Билим** – шахснинг онгида тушунчалар, схемалар, маълум образлар кўринишида акс этувчи борлиқ ҳақидаги тизимлаштирилган илмий маълумотлар мажмуи.

Билимлар базаси – муайян бир соҳа (йўналиш, фан, боб, бўлим, мавзу, тушунча ва шу кабилар) бўйича тўпланган билимлар ва уларнинг компьютер хотирасида мужассамлаштирилиши ва қайта ишланган ахборотларни сақлашга мўлжалланган билимлар мажмуи.

Билимлар банки – бу маълумотлар мажмуаларини бўлажак мутахассисларни тайёрлашдаги ўқув режасидаги фанлар блоклари бўйича тизимларга ажратиб, улар асосида шакллантирилган билимлар мажмуи.

Билиш – ўрганилган материални конкрет фактордан бошлаб бутун бир назариягача эсда сақлаш ва қайта тиклашни англатади.

Билиш қобилияти – педагогнинг таълим жараёнининг иштирокчилари – таълим олувчилар, ота-оналар, ҳамкасблар ва таълим муассасасининг раҳбарлари билан осон мулоқотга киришиш, улар билан муносабатни тўғри йўлга қўйишга ёрдам берадиган индивидуал психологик хусусият. **Дастур–ўқув предметининг мазмуни**, уни таҳсил олувчилар томонидан ўзлаштирилишининг энг мақбул усуллари, тартиби, ахборот манбаларини ўзида мужассамлаштирувчи меъёрий ҳужжатдир.

Дидактик қобилият - бу осон йўл билан мураккаб билимларни таълим олувчиларга тушунтира олиш.

Дидактика - юнонча “дидастисос” сўзидан олинган бўлиб, “ўргатиш”, “ўқитиш” деган маъноларни билдиради.

Дидактика - педагогиканинг ўқитиш назарияси; дидактика таълим назарияси.

Диққатни тақсимлаш қобилияти- бир неча объектларга бир даврнинг ўзида ўз муносабатини билдириш.

Жест (гавда, қўл ва оёқ ҳаракатлари) – муайян ҳодиса ёки объектга нисбатан муносабатнинг гавда, қўл ва оёқ ҳаракатлари ёрдамида ифодаланиши.

Ижодий изланиш – педагог бошчилигида қўйилган муаммолар, масалаларни ечишнинг йўллари фаол излашни ташкил этиш усули, фикрлаш жараёни продуктив (унумли) характерга эга бўлади.

Ижтимоий компетентлик – ижтимоий муносабатларда фаоллик кўрсатиш кўникма, малакаларига эгалик, касбий фаолиятда субъектлар билан мулоқотга кириша олиш.

Илмий билим- таълим – тарбияни такомиллаштириш муаммолари ечимларини топишда қўл келади ва у тизимли, асосли нарса – ҳодисалар

моҳиятига чуқур кириб борадиган бўлади. **Имитацион ўйинлар** – бўлим, цех, корхона ташкилотнинг фаолияти-имитация қилинади. Имитацион ўйинлар сценарияси, ҳодиса сюжетида ташқари, имитация қилинадиган жараён ва объектлар таркиби ва аҳамияти ҳақидаги тавсилотларни ўз ичига олади. **Индивидуал ёндашиш** – бу педагогик тамойилга кўра, педагогик жараёнда педагогнинг талабалар билан ўзаро муносабати, уларнинг шахсий хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда қурилади ва бутун гуруҳ ҳамда ҳар бир алоҳида талабанинг ривожини учун психологик-педагогик муҳит яратилади. **Индивидуал ўқитиш** – бу ўқув жараёнини ташкил этишнинг шакли бўлиб, бунда педагог ва талаба яккама-якка ўзаро таъсир кўрсатадилар, талаба ўқув воситалари (китоблар, компьютер ва ҳ.к.) ёрдамида узлуксиз мустақил таълим олади.

Индивидуал ўқитиш – бу ўқув жараёнининг ташкил этишнинг шакли бўлиб, бунда педагог таълим олувчилар билан яккама-якка шуғулланади, таълим олувчи ўқув воситалари (китоблар, компьютер ва ҳ.к.) ёрдамида узлуксиз мустақил таълим олади. **Индивидуаллаштирилган ўқитиш** – бундай ўқув жараёнини ташкил этишда индивидуал ёндашиш асосида ўқитиш йўллари, усуллари, суръати танланади ва турли ўқув-услубий психологик-педагогик ҳамда ташкилий бошқарув тадбирлари орқали таъминланади. **Индивидуаллаштирилган ўқитиш технологияси** – бунда ўқув жараёнини ташкил этишда индивидуал ёндашиш ва ўқитишнинг индивидуал шакли устувор ҳисобланади.

Инновацион компетентлик – педагогик жараёни такомиллаштириш, таълим сифатини яхшилаш, тарбия жараёнининг самарадорлигини оширишга доир янги ғояларни илгари суриш, уларни амалиётга муваффақиятли татбиқ этиш

Интерфаол - инглиз тилидаги «интераст» (рус тилида «интерактив») сўздан олинган бўлиб, луғавий нуқтаи назардан «интер» – ўзаро, «аст» – ҳаракат қилмоқ деган маъноларни англатади.

Интерфаол таълим – билим, кўникма, малака ва муайян ахлоқий сифатларни ўзлаштириш йўлидаги ўзаро ҳаракатларини ташкил этишга асосланувчи таълим

Интерфаоллик – таълим жараёни иштирокчиларининг билим, кўникма, малака ҳамда муайян ахлоқий сифатларни ўзлаштириш йўлида биргаликда, ўзаро ҳамкорликка асосланган ҳаракатни ташкил этиш лаёқатига эгаликлари

Информацион компетентлик – ахборот муҳитида зарур, муҳим, керакли, фойдали маълумотларни излаш, йиғиш, саралаш, қайта ишлаш ва улардан мақсадли, ўринли, самарали фойдаланиш; **Ишлаб чиқариш амалиёти** – касбий тайёргарликнинг якуний босқичини тасвирлайди ва ўқитишнинг сўнгги ойларида ўтказилади.

Касбий компетентлик – мутахассис томонидан касбий фаолиятни амалга ошириш учун зарур бўлган билим, кўникма ва малакаларнинг эгалланиши ва уларни амалда юқори даражада қўллай олиниши

Касбий-педагогик бурч – мутахассис сифатида педагог томонидан касбий фаолиятда адо этилиши мажбурий бўлган вазифа

Коммуникатив компетентлик – таълим жараёнининг барча иштирокчилари, жумладан, талабалар билан самимий мулоқотда бўлиш, уларни тинглай билиш, уларга ижобий таъсир кўрсата олиш.

Коммуникатив компетентлик – таълим жараёнининг барча иштирокчилари, жумладан, таълим олувчилар билан самимий мулоқотда бўлиш, уларни тинглай билиш, уларга ижобий таъсир кўрсата олиш

Компетентлик (ингл. “компетенсе” – “қобилият”) – фаолиятда назарий билимлардан самарали фойдаланиш, юқори даражадаги касбий малака, маҳорат ва иқтидорни намоён эта олиш

Коммуникатив қобилият - муомала ва мулоқот ўрната олиш, болаларга киришиб кетиш қобилияти.

Компетентлилик - 1) (ингл. “компетенсе” – “қобилият”) – фаолиятда назарий билимлардан самарали фойдаланиш, юқори даражадаги касбий кўникма, малака, маҳорат ва иқтидорни намоён эта олиш; 2) аниқ вазиятда компетенцияни намоён қилиш тушунилади.

Компетенция-1) латинча компетенс деган сўздан олинган бўлиб, “лойиқ”, “мос келмоқ” маъносини беради; 2) олинган назарий билим, амалий кўникма, малака ва шахсий фазилятлар мажмуасини амалиётга қўллаш олиш қобилияти ва лаёқати **Компьютерлаштирилган ўқитиш технологияси** – бу компьютердан фойдаланишга асосланган ўқитишдир.

Конструктив қобилият - ўқув-тарбия ишларини режалаштириш ва натижасини олдиндан айтиш қобилияти

Креатив компетентлик – педагогик фаолиятга нисбатан танқидий ва ижодий ёндошиш, ўзининг ижодкорлик малакаларига эгаллигини намоён эта олиш;

Кундалик билим - соғлом фикрга ва кундалик амалий фаолият шаклларига асосланади ва инсоннинг атроф – муҳитга мослашувчи, унинг ҳатти – ҳаракатлари ва олдиндан кўра билиши учун асос бўлиб хизмат қилади.

Кўникма –1) шахснинг муайян фаолиятни ташкил эта олиш қобилияти; 2) ўзлаштириб олинган билимлар асосида амалга ошириладиган ва амалий жиҳатдан мақсадга мувофиқ ҳаракатларга тайёрликда ифодаланган онгли фаолият.

Қобилият – шахснинг осонлик билан бирон фаолиятни эгаллай олишини таъминладиган индивидуал психологик хусусият

Мақсад – қўйилган муаммо (мақсад) ечимига интилиши йўналиши ва бу борадаги ҳаракатлар натижаси. **Малака** –муайян ҳаракат ёки фаолиятни бажаришнинг автоматлаштирилган шакли. **Масофавий ўқитиш** – бу масофадан туриб ўқитиш, қайсики ўқув машғулотларининг барчаси ёки кўп қисми телекоммуникацион ва замонавий ахборотлаштириш технологиялар асосида олиб борилади.

Махсус компетентлик – касбий-педагогик фаолиятни ташкил этишга тайёрланиш, касбий-педагогик вазифаларни оқилona ҳал қилиш, фаолияти натижаларини реал баҳолаш, билим, кўникма ва малакани изчил ривожлантириб бориш.

Маҳорат (араб. “моҳирлик”, “усталик”, “эпчиллик”) – 1) бирор иш, касб учун зарур ёки шу соҳада орттирилган усталик, санъат, моҳирлик; 2) бир иш ёки фаолиятни юксак даражада, ҳеч бир қийинчиликсиз, ўта моҳирлик билан бажариш; 3) муайян иш, хатти-ҳаракат ёки касбий фаолиятнинг усталик, моҳирлик билан, санъаткорона ташкил этилишига имкон берадиган билим, кўникма ва малакалар мажмуи **Маълумот** – таълим-тарбия натижасида ўзлаштирилган ва тизимлаштирилган билим, ҳосил қилинган кўникма ва малакалар ҳамда таркиб топган дунёқараш мажмуи.

Метод - (юнонча сўздан олинган бўлиб, “йўл” деган маънони англатади) мақсадга эришиш йўлини билдиради.

Методик компетентлик – педагогик жараёни методик жиҳатдан оқилона ташкил этиш, таълим ёки тарбиявий фаолият шакллари тўғри белгилаш, метод ва воситаларни мақсадга мувофиқ танлай олиш, методларни самарали қўллай олиш, воситаларни муваффақиятли қўллаш;

Мимика (юнон. “мимикос” – “тақлидий”) – юз мускуллари ҳаракатлари орқали шахснинг ўз фикри, ҳис-туйғулари, кайфияти ҳамда мавжуд воқеликка муносабатини ифодалаши

Модул – бу фаннинг бир ёки бир неча тушунчаларни ўзлаштиришга йўналтирилган, ишлаб чиқилган принциплар асосида шаклланган мантиқан тугалланган ўқув материалidir. **Модулли ўқитиш** – халқаро тушунча – модул билан боғлиқ бўлиб («модуль», латинча модулус), унинг битта маъноси фаолият кўрсата оладиган ўзаро чамбарчас боғлиқ элементлардан иборат бўлган тугунни билдиради.

Мулоқот – 1) кишиларнинг ўзаро алоқаси, бир-бирларига таъсир кўрсатишлари кишилар ўртасидаги алоқани тиклаш ва ривожлантириш жараёни; 2) кишиларнинг бир-бирларига таъсир кўрсатиши асосида улар ўртасида рўй берадиган ахборот алмашинуви

Назарий билим – эмпирик ҳолатларни тушунтириш, яъни нарса ва ҳодисалар моҳиятини билиш имконини берадиган қонуниятларни очишни назарда тутади.

Натижа – дарс машғулоти жараёнида режалаштирилган хулосага келинган ва таълимнинг маълум муайян жараёнидан олинган якуний натижасидир.

Натижалар(маҳсуллар)–ўқув жараёнининг сўнгги натижаси, белгиланган мақсадларни амалга оширилган даражаси.

Нутқий қобилият- ихчам, маъноли, оҳангдор, муайян ритм, темп, частотага эга бўлган нутқ.

Обрўга эга бўлишлик қобилияти- ўзининг шахсий хусусияти, билимдонлиги, ақл- фаросатли, мустаҳкам иродаси билан обрў орттириш уқувчанлиги. **Операцион ўйинлар** – тегишлииш жараёни, уларни бажариш шарт-шароитини моделлаштирадilar. Улар маълум бир ўзига хос операцияларни: масалалар ечиш, маълум бир усулни ўзлаштиришга ёрдам берадилар.

Пантомимика – педагог томонидан баён этилаётган муайян фикрни алоҳида ажратиб кўрсатишга, маълум кийфа орқали гавлантиришга имкон беради гавда, қўл ва оёқларнинг ҳаракати.

Педагогик маҳорат - ўқитувчининг шахсий-касбий фаолияти натижаси умумлашмаси бўлиб, муайян билим, кўникма, малакалар йиғиндисидан иборат.

Педагогик маҳорат - 1) касбий кўникмаларнинг юксак даражада ривожланиши; 2) шахснинг касбий сифатлари, лаёқат қобилиятлари мажмуи; 3) санъат даражасидаги маҳорат; 4) педагогик моҳирлик, санъат ва билимдонликни ифодаловчи атама. (*Педагогик энциклопедия 2017 й. 3 жилд.*)

Педагогик таксономия – (грек сўзлари «тахис» - тартиб билан жойлаштириш ва «номос» - қонундан келиб чиққан) – ўқув мақсадларининг тоифаларга ва кетма-кетлик даражаларга таснифлаб, ўқув фани бўйича мақсадларининг аниқ тизимини тузиш.

Педагогик такт - (лот. “тастус” – “даҳл қилиш”, “даҳлдорлик”, “ҳис этиш”, “туйғу”) педагогнинг таълим олувчилар билан турли фаолият шакллари бўйича ташкил этиладиган мулоқотда мавжуд ахлоқий тамойиллар ҳамда ҳулқ-атвор қоидаларга риоя қилиши, уларга тўғри ёндошиш малакаларига эгаллиги

Педагогик тафаккур – педагогик жараён, вазият ва ҳодисалар моҳиятининг, шунингдек, улар ўртасидаги муҳим боғланиш ва алоқаларнинг педагог онгида тўлақонли акс этиши, янги ғояларни илгари суриш, янгиликлар яратиш, шунингдек, педагогик жараён, вазият ва ҳодисаларнинг натижаларини башоратлаш; педагог ақлий фаолиятининг юксак шакли

Педагогик техника- педагогларга ўқув фаолиятида ва ундан ташқари фаолиятда ҳам зарур бўлган умумий педагогик малакалар мажмуи ҳисобланади.

Педагогик технология- таълим шаклларини оптималлаштириш мақсадида ўқитиш ва ўзлаштириш жараёнини инсон ва техника имкониятлари ҳамда уларнинг ўзаро таъсирини ҳисобга олган ҳолда яратиш, татбиқ этиш ва аниқлаш тизимидир (ЮНЕСКО).

Педагогик тизим- ўзаро боғлиқ бўлган воситалар, усуллар ва жараёнлар йиғиндиси бўлиб, шахсдаги муайян сифатларини шакллантиришга педагогик таъсир этишни мақсадга мувофиқ тарзда амалга оширади. **Педагогик ўйин** – бу фаолият тури вазиятлар шароитида, ўқитишни аниқ мақсад қилиб қўйган жамоатчилик тажрибасини қайта тиклаш ва ўзлаштиришга қаратилган бўлиб, ўз-ўзини бошқаришни такомиллаштиради ва педагогик натижаларни рўёбга чиқаради.

Педагогика -“бола етакловчи” деган маънони билдирувчи юнонча “пайдогос” сўзидан келиб чиққан. **Педагогика фанининг асосий категориялари** - шахс камолотини таъминлаш, таълим ва тарбия самарадорлигига эришишга қаратилган жараёнларнинг умумий моҳиятини ёритади.

Перцептив қобилият - қисқа дақиқаларда таълим олувчилар ҳолатини идрок қила олиш фазилати. **Продуктив ўзлаштириш даражаси** – бунда таълим

олувчи олган билимининг ноанъанавий масалаларни ечишда мустақил фикр юритиши талаб қилинади.

Психологик компетентлик – педагогик жараёнда соғлом психологик муҳитни ярата олиш, талабалар ва таълим жараёнининг бошқа иштирокчилари билан ижобий мулоқотни ташкил этиш, турли салбий психологик зиддиятларни ўз вақтида англай олиш ва бартараф эта олиш; **Ривожланиш** – шахснинг физиологик ва интеллектуал ўсишида намоён бўладиган миқдор ва сифат ўзгаришлар моҳиятини ифода этувчи мураккаб жараён. **Ролли ўйинлар**–маълум бир шахснинг вазифа ва мажбуриятларини бажаришдаги рухий ҳолатлари хатти-ҳаракати ишланади, роллар мажбурий мазмуни. **Синтез** – элементлардан, бўлимлардан янгиликка эга бўлган яхлитликни яратиш кўникмасини англатади.

Табақалаштириб ўқитиш - ўқув жараёнини ташкил этишнинг шакли сифатида умумий дидактика принципарига асосланган бўлиб, махсус ташкил этирилган таълим олувчиларнинг гомоген гуруҳларида, ўқув жараёнини ихтисослаштиришни таъминлайди **Тарбия** —аниқ мақсад асосида ёш авлодни ҳар томонлама ўстириш, унинг онги, ҳулқ-атвори ва дунёқарашини таркиб топтириш жараёни. **Таҳлил** – бу тоифа ўрганилган материал таркибини бўлакларга бўлиб, унинг тузилмасини яққол кўрсатиш кўникмаларини англатади.

Ташкилотчилик қобилияти- ўқув гуруҳи ёки жамоани уюштириш ва уни бошқариш истеъдоди.

Таълим мақсадлари- муайян таълим жараёни якунида таълим олувчи томонидан ўзлаштирилиши, янги ҳосил қилиниши лозим бўлган билим, кўникма, малака ва шахсий фазилатларни белгилайди. **Таълим ахбороти** – муайян фаолияттури, ихтисосини амалга оширишда қўллаши учун, таълим олувчига бериш керак бўлган билимдир. **Таълим бериш** – таълим олувчининг интеллектуал салоҳиятини юксалтиришга қаратилган педагогик фаолияти бўлиб, инсоннинг ақлий фаолиятини ривожлантириш жараёнидир **Таълим воситалари**- ўқитилиши ва ўрганилиши лозим бўлган билимларни берувчи, кўникма ва малакаларни ривожлантирувчи ҳар қандай ахборот ташувчилардир.

Таълим мазмуни – инсонни ўқитиш жараёнида эгаллаши лозим бўлган билим, кўникма ва малакалар ҳажми ва характери.

Таълим методи – бу таълим жараёнида педагог ва таълим олувчиларнинг аниқ мақсадга эришишга қаратилган биргаликдаги фаолиятидир. **Таълим** – таълим олувчиларни назарий билим, амалий кўникма ва малакалар билан қуроллантириш, уларнинг билиш қобилиятларини ўстириш ва дунёқарашларини шакллантиришга йўналтирилган жараён.

Таълимнинг ташкилий шакли - белгиланган тартибда содир бўладиган, таълим берувчи ва таълим олувчининг махсус ташкил қилинган фаолиятининг ташқи ифодасидир.

Таълим-тарбия жараёни- таълим олувчилар ҳис-туйғулари, онги, характери кабиларга мақсадга мувофиқ таъсир этиб, уларда билим, кўникма, малака ва шахсий фазилатлар шакллантириш тизими

Технологик компетентлик – касбий-педагогик билим, кўникма ва малакани бойитадиган илғор технологияларни ўзлаштириш, замонавий восита, техника ва технологиялардан фойдалана олиш.

Технология- юнонча икки сўздан – “технос” (течне) – маҳорат, санъат ва «логос” (логос) – фан, таълимот сўзларидан ташкил топган.

Тизим - ўзаро боғлиқ ва узвий тартибда бўлган қисмлардан ташкил топган тузилма. **Тушуниш** – унинг кўрсаткичи, материални бир шаклдан бошқа шаклга ўтказилиши бўлиши мумкин материални интерпретацияси ёки ҳодиса ва воқеаларнинг келажагини оқибатлар башорат қилиш. **Тушунтириш-кўргазмали ёндашув** – педагоглар машғулот давомида ўқув услубий адабиётлардаги кўргазмали воситалар орқали «тайёр» ҳолда билим оладилар.

Ўз устида ишлаш – шахс ёки мутахассис томонидан ўзини ижтимоий ҳамда касбий жиҳатдан ривожлантириш, камолотга эришиш йўлида мақсадли, изчил, тизимли ҳаракатларнинг ташкил этиши

Ўз-ўзини ривожлантириш – шахснинг ўзида касбий тажриба, малака ва маҳоратни такомиллаштириш йўлида аниқ мақсад ва пухта ўйланган вазифалар асосида мустақил равишда амалий ҳаракатларни ташкил этиши

Ўқитиш – инсонлар орасида яшаш, ҳаётда турмуш кечириш ва фаолият кўрсатиш учун зарур бўлган билим, кўникма ва малакалар йиғиндисини ўзлаштиришга қаратилган онгли фаолият ифодасидир

Ўқиш – бутаълим олувчиларнинг воқеликни билиш давомида маълум билимлар, кўникмалар ва малакаларни режали ўзлаштириш жараёнидир.

Умумий дидактика - айрим фанларга оид усуллар билан жуда мустаҳкам боғланган бўлиб, уларга оид маълумотларига таяниб ўқитишнинг умумий қонуниятларини очиб беради ва айни вақтда ҳар бир ўқув фанини ўқитиш усуллари учун умумий асос бўлиб хизмат қилади.

Хусусий дидактика – муайян ўқув фанларини ўқитиш қонуниятлари, усуллари, воситалари, шакллари ва йўллари ўргатувчи методика (тадрис) фанлари ҳам педагогика фанлари туркумининг асосий соҳаларидан бири бўлиб ҳисобланади. **Шахс** – психологик жиҳатдан тараққий этган, шахсий хусусиятлари ва хатти-ҳаракатлари билан бошқалардан ажралиб турувчи, муайян хулқ-атвор ва дунёқарашга эга бўлган жамият аъзоси.

Шахсга йўналтирилган таълим технологияси - таълим олувчининг фикрлаш ва ҳаракат стратегиясини иноватга олган ҳолда унинг шахси, ўзига хос хусусиятлари, қобилиятини ривожлантиришга қаратилган таълим.

Шахсий компетентлик – изчил равишда касбий ўсишга эришиш, малака даражасини ошириб бориш, касбий фаолиятда ўз ички имкониятларини намоён қилиш.

Экстремал компетентлик – ғавқулотда вазиятлар (табiiй офатлар, технологик жараён ишдан чиққан)да, педагогик низолар юзага келганда оқилона қарор қабул қилиш, тўғри ҳаракатланиш малакасига эгалик__

Фойдаланиш тавсия этиладиган ўқув-услубий адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг асарлари

1. Мирзиёев Ш.М. “Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини мард ва олижаноб халқимиз билан бирга курашимиз” мавзусидаги Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимидаги киришиш тантанали маросимида бағишланган Олий Мажлис палаталарининг қўшма мажлисидаги нутқи. – Т.: “Ўзбекистон”, 2016.
2. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга курашимиз. – Т.: “Ўзбекистон”, 2017.
3. Мирзиёев Ш.М. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. – Т.: “Ўзбекистон”, 2018. – 80 б.

II. Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги 4947-сон фармони.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 5 сентябрдаги “Халқ таълими тизимида бошқарувнинг янги тамойилларини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3931-сонли қарори.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 5 сентябрдаги “Халқ таълимини бошқариш тизимини такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-5538-сонли фармони

III. Махсус адабиётлар

1. Абдуқодиров А.А., Астанова Ф.А., Абдуқодирова Ф.А. “Сасе-студй” услуби: назария, амалиёт, тажриба. – Т.: “Тафаккур қаноти” нашриёти, 2012.
2. Абдуллаева Х.А. Машғулотларда фаол таълим усулларида фойдаланиш. – Фарғона: ФарДУ, 2008.
3. Авлиякулов Н.Х., Мусаева Н.Н. Педагогик технологиялар. – Т.: “Фан ва технологиялар” нашриёти, 2008.
4. Азизхўжаева Н.Н. Педагогик технологиялар ва педагогик маҳорат. – Т.: “Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси Адабиёт жамғармаси” нашриёти, 2006.
5. Зуннунов А. ва бошқалар. Педагогика тарихи / –Т.: Шарқ, 2000.
6. Ибрагимов Х.И., Абдуллаева Ш.А. Педагогика. Ўқув қўлланма. – Тошкент: Фан, 2004.
7. Ибрагимов Х.И., Абдуллаева Ш.А. Педагогика. Ўқув қўлланма. – Тошкент: Фан, 2004
8. Ишмухамедов Р., Абдуқародиров А., Пардаев А. Тарбияда инновацион технологиялар. Таълим муассасалари ўқитувчилари учун амалий тавсиялар. – Т.: “Истеъдод” жамғармаси, 2009.
9. Йўлдошев Ж., Ҳасанов С. Педагогик технологиялар. – Т.: “Молия-иқтисод” нашриёти, 2009.
10. Йўлдошев Ж.Ғ. Хорижда таълим. –Т.: Шарқ, 1995.
11. Муслимов Н.А., Усмонбоева М.Х., Сайфуров Д.М., Тўраев А. Б. Инновацион таълим технологиялари. – Т.: “Сано стандарт” нашриёти, 2015.

12. Мухина С.А., Соловёва А.А. Современные инновационные технологии обучения. – М.: “ГЭОТАР-Медия”, 2008.
13. Мухамедов Ў. Х., Усмонбоева М. Ҳ., Рустамов С. С. Таълимни ташкил этишда замонавий интерфаол методлар. ўқув-услугий тавсиялар.- – Т.: 2012.
14. Омонов Н.Т. Педагогик технологиялар ва педагогик маҳорат / – Т.: “Иқтисод–молия”. 2009.
15. Пирмухамедова М. Педагогик маҳорат асослари . - Т.: 2008.
16. Рўзиева Д., Усмонбоева М., Ҳолиқова З. Интерфаол методлар: моҳияти ва қўлланилиши. Мет.қўлл. – Т.: Низомий номли ДТПУ, 2013.
17. Султонова Г.А. Педагогик маҳорат . –Т.: ТДПУ, 2005.
18. Тохтаходжаева М.Х. ва бошқалар Педагогика назарияси ва тарихи. 1-қисм: Педагогика назарияси.– Т.: “ИҚТИСОД-МОЛИЯ”, 2007.
19. Холиқов А.А. Педагогик маҳорат. – Т.: “Тафаккур-бо`стони” нашриёти. 2011.
20. Хошимов К., Нишонова С. Педагогика тарихи . -Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2005.
21. Ҳасанбоев Ж. ва бошқалар. Педагогика. Ўқув қўлланма.– Тошкент: “Фан”, 2006.

IV. Электрон таълим ресурслари

1. Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги: www.edu.uz
2. Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги: www.uzedu/uz
3. Халқ таълими соҳасида ахборот-коммуникация технологияларини ривожлантириш маркази: www.multimediya.uz
4. Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги ҳузуридаги Бош илмий-методик марказ: www.bimm.uz
5. Ижтимоий ахборот таълим портали: www.ziyonet.uz